

Kalaja, P. & L. Nieminen (toim.) 2000. Kielikoulussa – kieli koulussa. AFinLAn vuosikirja 2000. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 58. Jyväskylä. s. 11–25.

KOMMUNIKAATIO-ONGELMAT JA NIIDEN RATKAISEMINEN LAPSEN JA AIKUISEN VÄLISESSÄ KES- KUSTELUSSA

Merja Karjalainen

Oulun yliopisto

This article studies from CA perspective miscommunication, non-understanding and misunderstanding in interaction between two-year-old children and adults. There are several strategies in solving problems in communication. Some of them are common to both adults and children and some are used only by adults. Strategies in the material three hours video-taped conversations at home are the following: The adults and the children of this study ignore, repeat and ask for clarification in problematic sequences (the children repeat only their own words or utterances). In addition, the adults try to formulate or guess the children's unintelligible utterances. In doing so they can also give a minimal sign of approval as positive feedback to children before they make a guess. When observing the problem, the children can also initiate but then interrupt the solving.

Keywords: child language, conversation analysis, miscommunication, repair sequence

1 YHTEISTYÖTÄ JA KOMMUNIKAATIO-ONGELMIA

Kun tarkastellaan kielensä hallitsevien puhujien välistä keskustelua, viitataan usein Gricen (1975: 45–47) ajatukseen siitä, että keskustelijat tekevät yhteistyötä keskenään. Tätä yhteistyötä tarkentavat Gricen esittämät maksiimit, joiden mukaan puhuja muotoilee esittämänsä asian siten, että viesti on sopivan asiallinen, totuudellinen, selkeä ja informatiivinen. Myös kuulija nojaa näihin samoihin maksimeihin tulkitessaan keskustelukumppaninsa puhetta. Samoin erilaisten implisiittisten viestien tulkinta (keskustelun implikatuuri) liittyy tähän monipuoliseen yhteistyöhön, jota osanottajat tekevät keskenään keskustellessaan.

Vaikka puhujat pyrkivätkin ymmärtämään toinen toistaan, ei yhteisymmärrystä kuitenkaan aina synny. Weigand (1999: 765) toteaa, että väärinymmärtämisen ja kommunikaatio-ongelmien poikkeuksellisuutta korostavan suunnan ohella on myös vastakkaisen näkemyksen edustajia. Nämä tähdentävät sitä, miten kielenkäyttö on peräti ongelmallista ja miten kommunikaation epäonnistuminen kuuluu erottamattomana osana kommunikaatioon. Esimerkiksi Ringle ja Bruce (1982: 204) toteavat, että puhujat ymmärtävät toisiaan usein väärin, mutta kykenevät jäljittämään ja korjaamaan toistensa erehdyksiä. Häiriö keskustelussa on heidänkin mukaansa paremminkin sääntö kuin poikkeus. Tämä on luonnollista, koska kommunikoijat ovat kuitenkin eri henkilöitä ja eri henkilöt tulkitsevat usein asioita toisistaan poikkeavasti (ks. esim. Tannen 1992). Osanottajien kommunikaatio-ongelmat voivat olla joko osittaisia tai totaalisia (Schegloff 1987).

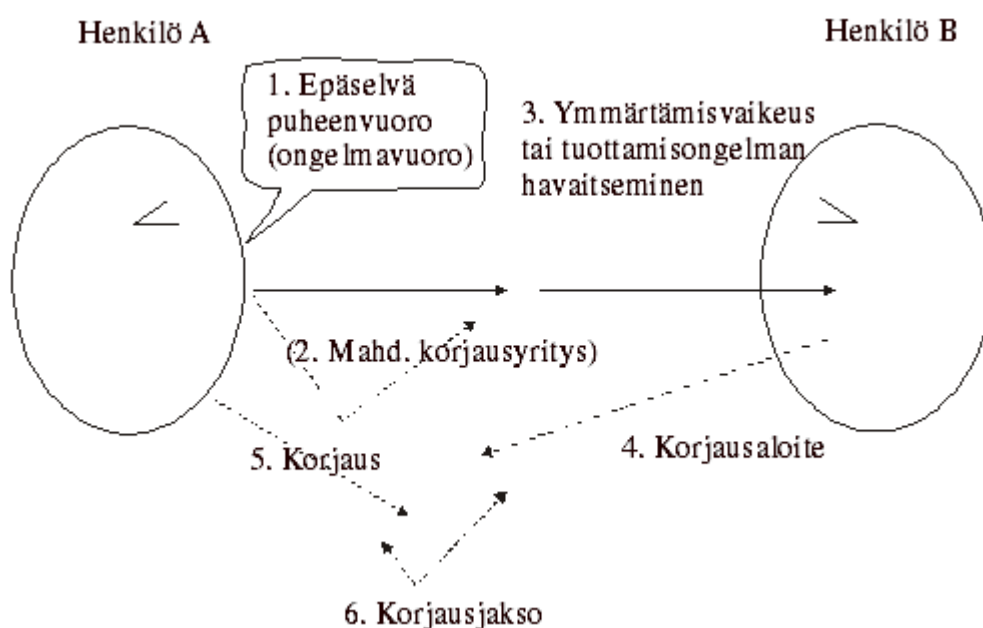
Taylor käyttää termiä *mutuale* eli 'molemminpuolinen, yhteinen' pohtiessaan useista teoreettisista lähtökohdista käsin kommunikaatio-ongelmia ja väärinymmärtämistä. Etnometodologian yhteydessä hän korostaa sitä, miten molemminpuolinen ymmärrys on sosiaalisen järjestyksen toteutumisen ehto. (Taylor 1992: 213.)

Pääosassa tutkimuksia käsitellään yhteisymmärryksen syntyä aikuisten puhujien kesken. Kun aikuisillakin on ongelmia löytää

yhteisiä merkityksiä, miten käy silloin, kun aikuisen keskustelukumppanina onkin kaksivuotias lapsi? Varttuessaan lapsi omaksuu kielen kielioppia koko ajan luovasti, eri elementtejä yhdistellen ja erotellen. Koko ajan hän omaksuu, testaa, täydentää ja kehittää myös kielen pragmaattista puolta. Kaikkea kaksivuotias ei kuitenkaan vielä hallitse. Kielen kieliopillinen ja pragmaattinen kehitys, samoin kuin puheen tuottamisen taidot, ovat hänellä vielä keskenkäisiä, mikä aiheuttaa ylimääräisiä ongelmia keskusteluun. Kuitenkin myös kaksivuotiaan lapsen ja aikuisen välisessä keskustelussa voidaan lähteä liikkeelle siitä, että osanottajat tekevät yhteistyötä keskenään: molemmille on hyötyä siitä, että puheen merkitykset käsitellään samalla tavalla.

Tarkastelen tässä artikkelissani kolmen kaksivuotiaan lapsen ja aikuisen dialogeista niitä sekvenssejä, joissa esiintyy kommunikaatio-ongelmia. Nämä arkikeskustelut on videoitu mahdollisimman luontevissa kotitilanteissa. Käsittelemääni aineistoa on kaiken kaikkiaan noin kolme tuntia. Metodologisenä lähtökohتانانion Harvey Sacksin ajatuksiin pohjautuva keskusteluanalyysi (ks. esim. Sacks ym. 1974, Hakulinen 1997). Käyttämäni transkriptio noudattaa Seppäsen (1997) esittelemää versiota.

Seuraavakuvioni havainnollistaa kommunikaatio-ongelmaa ja sen korjauspyrkimystä:

KUVIO 1. Kommunikaatio-ongelma ja sen selvittäminen.

Kommunikaatio-ongelmalla tarkoitan siis tilannetta, jossa osanottajien välisessä vuorovaikutuksessa on jotakin vaikeutta. Ensinnäkin äänessäolijalla voi olla ongelmia, joita hän korjailee puheenvuorossaan tai sen rajalla itse. Toisaalta myös kuulija voi kokea edellisen vuoron ongelmalliseksi, jolloin hän tekee korjausaloitteen. Myös ensimmäisen vuoron käyttänyt voi tulkita saamastaan palautteesta tai sen puutteesta, että hänen vuoronsa on muodostunut ongelmalliseksi. Sen vuoksi hän saattaa toistaa tai modifioida lausumaansa ymmärrettävämpään suuntaan. Sekä itsekorjauksissa että toisen tekemissä korjauksissa syntyy keskusteluun korjausjakso. (Ks. korjauksista Schegloff 1987: 203, Sorjonen 1997: 134.) Näissä kahdessa tyypissä vähintään jompikumpi osallistujista on havainnut ongelman. Kolmas mahdollisuus on, ettei kumpikaan keskustelijoista osoita ongelmavuoroa eikä keskusteluun synny korjausjaksoa. Tutkija havaitsee kuitenkin selvästi, ettei yhteisymmärrystä synny.

Seuraavaksi esittelen kommunikaatio-ongelmia ja niihin liittyviä strategioita tarkemmin aikuisen ja lapsen kannalta. Aikuinen hallitsee luonnollisestikin kokeneempana keskustelun yhteistyön paremmin, mutta kaksivuotiaallakin on keinoja käytössään. Myös Ochs (1991: 48) toteaa koko avasti, että lapsilla ja muilla osanottajilla on useita vaihtoehtoisia tapoja käytettävänäään väärinkäsitystilanteissa.

2 AIKUISEN STRATEGIAT

Ochs (1991: 48–51) toteaa omien ja muiden tutkijoiden havaintojen pohjalta, että on ainakin neljä vaihtoehtoista strategiaa, joita vanhemmat soveltavat lasten epäselvien lausumien yhteydessä. Ensimmäisessä strategiassa epäselvyys jätetään huomiotta, toisessa osoitetaan minimaalista ymmärrystä, kolmannessa arvataan ja neljännessä annetaan kulttuurinen selitys.

Omassa aineistossani olen luokitellut hieman eri tavalla kuin Ochs ne tavat, joita aikuinen käyttää kommunikaatio-ongelmien yhteydessä. Yksi ja aineistossani melko yleinen on **aikuinen sivuuttaa** -strategia. Aikuinen menettelee näissä tapauksissa kahdella tavalla. Hän joko kuittaa lyhyesti dialogipartikkelilla lapsen puheenvuoron kuulluksi (= voit jatkaa: minimaalinen ymmärrys), tai sitten hän vaikenee, jolloin lapselle jää mahdollisuus toistaa oma puheenvuoronsa tai esittää muokattu versio asiasta. Usein tapahtuukin, että lapsi jatkaa samasta topiikista niin, että myös ongelmakohta toistuu, jolloin aikuisella on mahdollisuus kuulla se uudestaan. Tämän jälkeen aikuinen pystyy reagoimaan lapsen puheenvuoroon ymmärtävämmin. Kun aikuinen ei puutu välittömästi jokaiseen ongelmaan, korjausten määrä vähenee samalla. Muutoin korjaaminen voisi kaksivuotiaan kanssa keskusteltaessa olla hyvinkin taajaa ja jopa häiritä keskustelun sujuvuutta.

Seuraavassa esimerkissä aikuinen tekee aluksi korjausaloitteen lyhyellä hakukysymyksellä rivillä 5, mutta vaikka lapsi muuttaa tuotostaan rivillä 7, ei siitä tule ymmärrettävää. Aikuinen kuittaa kuitenkin tuotoksen myönteisesti vastaanotetuksi dialogipartikkelilla rivillä 9 eli sivuuttaa näin lopulta ongelmatilanteen. Tilanteessa ei kuitenkaan ole mitään vihjeitä siihen suuntaan, että lapsi ja aikuinen pääsisivät yhteisymmärrykseen. Sen sijaan aikuinen katselee etsivän näköisenä ympärilleen jakson lopussa.

1. Takapuolelle?

1	Aikuinen:	Tsi- (.) mikäs siellä on.
2		(1.0)
3	Lapsi:	Tuo: (1.2) tekapuolele,
4		(1.2)
5	Aikuinen:	Mikä?
6		(.)
7	Lapsi:	Tekapuolele. (1.2) Tekapuoleli.
8		(1.2)
9—>	Aikuinen:	Mm? ((myöntävästi))
((lapsi vaihtaa topiikkia))

Tilanteissa, joissa vuoron ongelmallisuus paljastuu, on kyse tiedotetusta ymmärtämättömyydestä (ks. Weigand 1999: 770). Niissä vastaanottaja osoittaa esimerkiksi juuri kysymällä, ettei pysty hahmottamaan edellisen puheenvuoron sisältöä.

Toinen strategia on **aikuinen toistaa tai korjaa**. Näissä tapauksissa aikuinen kertaakaan lapsen epäselvän sanan tai lausuman siinä muodossa, kuin hän on sen kuullut. Mahdollista on myös, että hän toistaessaan modifioi lapsen tuotosta omalta kannaltaan tai kontekstin kannalta ymmärrettävämpään suuntaan. Esimerkissä 2 aikuinen katsoo lapsen kanssa kirjaa, osoittaa kuorma-autoa ja haluaa lapsen nimeävän sen. Lapsi nimittää kohdetta rivillä 3 hyvin epäselvästi *piina-autoksi*. Aikuinen ei kuitenkaan hyväksy vastausta sellaisenaan vaan toistaa sanan haluamassaan muodossa rivillä 5.

2. Rekka-auto

1	Aikuinen:	Mikäs <u>tu</u> olla on. ((osoittaen kuorma-autoakirjan kuvasta))
2		(1.2)
3	Lapsi:	(Piina)-auto. (('linja-auto'??))
4		(0.3)
5—>	Aikuinen:	Kuorma-auto.
6		(1.1)
7	Lapsi:	REKka-auto.
8		(.)
5	Aikuinen:	<u>Re</u> kka-auto.

Tällaisessa toistossa aikuinen samalla opastaa lasta nimittämään kohteita oikein. Toisinaan aikuinen toistaa myös oman lausumansa, jos hän huomaa sen jääneen ongelmalliseksi lapselle. Aikuinen tunnistaa vuoron ongelmalliseksi, jos lapsi reagoi siihen odottamattomasti tai ei reagoi ollenkaan.

Kolmas mahdollinen menettely on **aikuinen kysyy** -strategia. Näissä tapauksissa aikuinen tunnistaa ongelmavuoron ja aloittaa korjausjakson esittämällä lyhyen vaihtoehtokysymyksen tai hakukysymyksen, kuten esimerkin 3 rivillä 3.

3. Mersu

- 1 Lapsi: (ota yttē) ((epäselvää))
2 (1.8)
3—> Aikuinen: Mitä?
4 (2.0)
5 Lapsi: Haketaan. ((juoksee hakemaan))
6 (.)
7 Aikuinen: No hae Mersu.

Esimerkissä 4 aikuinen esittää tiettyyn konstituenttiin kohdistuvan hakukysymyksen rivillä 3. Rivillä 5 lapsi tarjoaa uuden modifioinnin Citroenista, jolloin aikuinen esittää rivillä 7 tulkintamallin *niinkö*-vaihtoehtokysymyksessään.

4. Citroen

- 1 Lapsi: T_itlää.
2 (1.0)
3—> Aikuinen: Mikä?
4 (0.4)
5 Lapsi: T_iplää.
6 (2.0)
7—> Aikuinen: Citroen niinkö?
8 (1.2)
9 Lapsi: Mm?
10 (1.4)
11 Aikuinen: Mm?

Tapauksissa, joissa aikuinen esittää vaihtoehtokysymyksen, ei aina edes konteksti tai äänensävy osoita, onko kyseessä todellinen informaatiokysymys vaiko vain hoivakieleen liittyvä vahvistava toisto. Joka tapauksessa, jos lapsi vastaa kysymykseen, hän tulkitsee sen informaatiokysymykseksi.

5. Kasetti

- 1 Lapsi: Ka:setti (1.2) loppu?
2 (0.6)
3—> Aikuinen: Onko se loppu?
4 (2.0)
5 Lapsi: On. (0.6) Lop pu .

Lapsen lausumaa saatetaan korjata myös silloin, jos lapsi takeltelee tai jos sanoissa on sellaisia fonologisia prosesseja kuin metateesia, assimilaatiota, omissiota jne. Näissäkään tilanteissa aikuisen tarkentavaan tai palautetta antavaan, vahvistavaan kysymykseen ei varmasti aina liity ymmärtämisvaikeutta eikä tilanteeseen varsinaista kommunikaatio-ongelmaa. Esimerkiksi seuraavassa tapauksessa 6 on kontekstin perusteella selvää, että lapsi tarkoittaa rivillä 1 nimenomaan patteria.

6. Patteri

- 1 Lapsi: (Potteli) loppu. ((yritettyään käynnistää pientä kasettisoitinta))
 2 (0.6)
 3—> Aikuinen: Patteri loppu niinkö.

Myös esimerkissä 7 lapsen tuotos on melko selvä ja lähes aikuiskielen mukainen, joten varsinaisesta ymmärtämisongelmasta on tuskin kyse. Aikuinen selventää lapsen tuotosta ja antaa samalla itselleen aikaa katsella lapsen kaipaamaa esinettä. Mahdollista on myös, että aikuinen haluaa varmistaa, onko hän kuullut oikein:

7. Poliisiauto

- 1 Lapsi: Mih(ä) se (polisi)auto on,
 2 (1.0)
 3—> Aikuinen: Poliisiautoko. Täällä.

Usein lapsen lausumassa on merkkejä siitä, että lapsella on todellisia ongelmia jonkin sanan tai lausuman prosessoimisessa. Tällaisiksi merkeiksi kuulija saattaa tunnistaa tapailun ja muiden fonologisten prosessien lisäksi myös tauot, katseet jne. Ongelman syynä voi olla se, että lapsen on vaikea muistaa, valita tai tuottaa oikea sana tai sananmuoto. Hänellä voi olla myös ongelmia lausuman rakenteen tai proposition hahmottamisessa. Tällöin aikuinen saattaa kokea kommunikaation ongelmalliseksi ja ryhtyä selvittämään tilannetta. Seuraavan esimerkin 8 rivillä 3 prosessointiongelmat ovat selvästi havaittavissa. Rivillä 6 aikuinen aloittaa korjausjak-

son ja käyttää aikuisen neljättä strategiaa **aikuinen tarjoaa kontekstiin sopivan vastauksen**. Tällaisissa tapauksissa aikuinen joutuukäyttämään omia kognitiivisia prosessejaan uudelleen orientoitumiseen (ks. myös Ochs 1991: 57), kun yrittää arvata, mihin tarkoitukseen lapsi on pyrkimässä.

8. Äiti ja isi

1	Aikuinen:	Mihin se äiti ja isi meni?
2		(2.2)
3	Lapsi:	o- o- (1.1) ö- (0.8) niillä on (.) ö- (.) ko- (2.0) m- (.)
		m- (1.1) m- m-
4		(.) ulos?
5		(1.0)
6—>	Aikuinen:	Mm, (1.2) Kaupungille?
7		(.)
8	Lapsi:	Joo. (0.3) Mitä ne tettee siellä?
9		(.)
10	Aikuinen:	<u>Q</u> stoksille menivät?

Aina aikuisen tulkinta ei kuitenkaan osu oikeaan, joten täydellistä intersubjektiivisuutta ei synny keskustelijoiden välille. Keskustelu voi ajautua täydelliseen umpikujaankin. Mikään ongelmajaksoa seuraavassa keskustelussa ei aina kuitenkaan osoita, että aikuinen huomaisi tulkinneensa väärin. Myöskään lapsi ei aina puutu syntyneeseen väärinkäsitykseen. Seuraavana on esimerkki 9 tällaisesta tapauksesta. Siinä ensimmäinen ongelmallinen vuoro on rivillä 8, jossa lapsi tuottaa *iso*-sanana epäselvästi. Aikuinen reagoi puhumalla isästä, jolloin hänenkin vuoronsa voisi olla lapsen kannalta ongelmallinen. Kommunikaatioon ei kuitenkaan muodostu ymmärtämisongelmaan liittyvää korjausjaksoa, koska lapsi tarttuu uuteen aiheeseen ja jatkaa keskustelua uudesta topiikista eli isästä:

9. Isi töissä

1	Lapsi:	Mui-, (0.3) K ^{ir} kk ^o . =
2	Aikuinen:	Nii-i?
3		(3.2)
4	Lapsi:	Pekko-ppi k ^{ir} kk ^o .
5		(1.0)
6	Aikuinen:	Niin.

7		(2.0)
8	Lapsi:	Is(o) kirkko.(2.3) Pikku ki:rkko.
9		(0.3)
10	—>Aikuinen:	Mm. Missä se isä nyt on missä? Missä.
11		(.)
12	Lapsi:	Tuolla. (1.3) Tu- (2.0) isä (1.0) töissä. Is- .hh
13		(6.1)
14	Aikuinen:	Isi on töissä.
15		(2.2)
16	Lapsi:	Isi töi.

Väärinymmärretyksi tulemisesta voi kertoa lapsen ongelmallinen vuoro edellisen esimerkin rivillä 12, jossa lapsi korjaa tuotostaan. Prosessoinnin ongelmallisuus saattaa viestiä siitä, että hän joutuu sopeutumaan uuteen, arvaamattoman äkilliseen topiikin vaihdokseen.

Seuraavassa esimerkissä 10 ongelmana on se, että lapsi näyttää olevan haluton tarttumaan aikuisen topiikin käsittelyyn tai sen fokusointiin. Aikuinen yrittää toistaa kysymyksen rivillä 5, mutta kun ei saa vastausta, tarjoaa kysymyksen muodossa lapselle rivillä 8 sen kohteen, jonka nimeämiseen on pyrkinyt:

10. Pappi

1	Aikuinen:	Mikä siellä kirkossa on mikä.
2		(.)
3	Lapsi:	Kau:ttuu tähän.
4		(.)
5	Aikuinen:	Mikä siellä kirkossa on?
6		(.)
7	Lapsi:	Ku-, (2.2) Tähän kiukko.=
8	—> Aikuinen:	Onko siellä pappi?

Viides aikuisen strategia aineistossani on **aikuinen kuittaa ja tarjoaa vastauksen**: aikuinen toteaa palautteessaan lapsen puheenvuoron ikään kuin ymmärretyksi, vaikka tuotos on esimerkiksi foneettisesti niin epäselvä, että sitä on tosi asiassa mahdotonta ymmärtää. Kuittauksen lisäksi hän tarjoaa oikean vastauksen joko kysymyksen tai väitteen muodossa. Esimerkissä 11 on tällainen tilanne. Siinä lapsi vastaa aikuiselle epäselvästi rivillä 3. Aikuinen

kuittaa vastauksen rivillä 5 ja tarjoaa samalla oikean tulkinnan kysymyksen muodossa.

11. Vilkku

1	Aikuinen:	Mikäs se on mitä sie laitat siihen?
2		(1.1)
3	Lapsi:	(perä)? ((hyvin epäselvästi))
4		(.)
5—>	Aikuinen:	Hyvä. (.) Onko se vilkku.
6		(4.2)

Aikuinen toimii kaksivuotiaan kanssa keskustellessaan kaiken kaikkiaan hillittynä yhteispelin rakentajana: hän huolehtii siitä, että yhteisymmärrys valtaosin saavutetaan. Hän ei kuitenkaan puutu ihan kaikkiin ongelmatilanteisiin. Lisäksi hän jättää myös lapselle tilaa toimia yhteistyön vetäjänä.

3 LAPSEN STRATEGIAT

Myös aikuisen kanssa keskusteleva lapsi pyrkii yhteistyöhön kumppaninsa kanssa. Molemmille osanottajille on hyötyä siitä, että intersubjektiivisuus syntyy. Vaikka aikuinen hallitsee kokeneempana yhteistyön paremmin, myös kaksivuotias on aktiivinen ja aloitteellinen osanottaja. Sen hän osoittaa keskustelussa monella tavoin: hänen keskusteluosuutensa ovat selvästi intentionaalisia eli tiettyyn päämäärään pyrkiviä, ja hän pyrkii jakamaan yhteisen merkityksen toisen osapuolen kanssa.

Kun aineistoni keskusteluissa esiintyy ongelmia, myös lapsi tekee aloitteita niiden selvittämiseksi. Näin ei tapahdu kuitenkaan aina. Niinpä aikuisen tapaan myös lapsen yksi strategia on sellainen, että **lapsi sivuuttaa** ongelman. Tilanne on näissä usein sellainen, että lapsi sanoo aluksi jotakin, jonka aikuinen kuulee tai ymmärtää väärin. Kommunikaatio-ongelman vuoksi aikuisen antama palaute on odotuksenvastainen. Lapsi ei kuitenkaan reagoi aikuisen

preferoimattomaan puheenvuoroon eikä syntyneeseen ongelmaan ollenkaan.

Esimerkissä 12 aikuinen ilmeisesti kuulee lapsen sanovan rivillä 3 *Ei löytynyt*, koska tuottaa toiston tapaan oman lausumansa rivillä 5 käyttämällä samaa intonaatiota ja painotusta. Lapsi sivuuttaa kuitenkin aikuisen epäonnistuneen palautteen.

12. Rolls Royce

1	Aikuinen:	Missäs sul on <u>R</u> olls Rois.
2		(2.2)
3	Lapsi:	(vei äitile,)
4		(0.4)
5	Aikuinen:	Eikö löytynyt, = Ooks sää <u>e</u> ttiny.
6		(3.3)
7	Lapsi:	Yh yy.

Lapsi työstää kommunikaatio-ongelmaa myös siten, että tekee korjausaloitteen esittämällä lyhyen **kysymyksen**. Nyt tutkimassani aineistossa lapset eivät kuitenkaan tee aikuisten tapaan pitempiä kysymyksiä, joissa he ikään kuin arvaisivat aikuisen ongelmavuoron sisällön tai täydentäisivät ongelmavuoroa. Tämä olisikin kaksivuotiaalle melkoinen suoritus.

Esimerkin 13 rivillä 1 aikuinen sanoo lausuman, johon liittyy sekä pyynnön että kysymyksen funktiota. Hän odottaa lapsen reagointia, mutta kun ei saa sitä, tarkentaa lausumansa funktiota selvemmin kysyväksi rivillä 3. Lapsi ei vielääkään ymmärrä, mihin aikuinen pyrkii, ja esittää pitkähkön tauon jälkeen aikuiseen hämmästyneenä katsoen lyhyen *mitä*-kysymyksen rivillä 5. Aikuinen jatkaa kommunikaatio-ongelman selvittämistä rivillä 6, mutta lapsi ei edelleenkään ymmärrä aikuisen tarkoitusta, vaan katsahtaa uudestaan aikuista hämmästyneenä ja toistaa kysymyksensä rivillä 8.

13. Mersu matolla

1	Aikuinen:	Katoppa onko Mersu täällä jossakin.
2		(2.1)
3		Löyätkö täältä Mersua? ((katselee ympärilleen))
4		(5.0)
5—>	Lapsi:	Mitä? ((katsahtaen aikuista))

- 6 Aikuinen: Löyätkö Mersua tästä? Onko se täällä matolla
jossakin.
7 (4.2)
8—> Lapsi: Mitä? ((katsahtaen aikuista))
9 (1.0)
10 Aikuinen: Että onko Mersu jossakin tässä matolla. Onko se
täällä.

Lapsi käyttää siis myös **toistoa**, joka on kolmas lapsen strategia. Siinämissä aikuinen toistaa sekä lapsen että omia lausumiaan, lapsi toistaa aineistossani vain omiaan, kun huomaa, ettei yhteisymmärrystä synny. Toisto osoittaa, kuinka tärkeää lapselle on poistaa kommunikaatio-ongelma. Toistaessaan omaa lausumaansa lapsi saattaa tuottaa sanasta tai pitemmästäkin lausumasta hieman muokatun version – ikään kuin näin yrittäen selkeyttää ilmaustaan. Tällainen tapaus on muun muassa Citroen-esimerkin (4) rivillä 5.

Neljäs lapsen käyttämä strategia on **yritys ja luopuminen**. Näissä tapauksissa lapsi osoittaa aloittamalla sanan tai äännähtämällä jotakin tunnistaneensa ongelman, mutta ei jatka yritystä korjausjakson aloittamiseksi. Ehkä korjausaloitteen teko on näissä yhteyksissä ylivoimainen tehtävä, joten lapsi luopuu yrityksestä. Tällainen tapaus voi olla esimerkissä 12, jossa yhteisymmärrystä ei synny. Lapsi ikään kuin aloittaa jotakin rivillä 7, mutta luopuu jatkosta. Äänensävy on epäröivä ja intonaatio laskeva.

Kaksivuotias lapsi on näidenkin keskusteluesimerkkien perusteella omaksunut jo monia strategioita, joiden avulla hän pystyy osallistumaan kommunikaatio-ongelmien ratkaisuun. Kuten esimerkit osoittavat, osa ongelmista jää kuitenkin ratkaisematta. Tämän lisäksi on myös tilanteita, joita lapsi ei tunnista ongelmallisiksi, vaikka ne sitä ulkopuolisen tutkijan näkökulmasta olisivatkin.

4 TIIVISTYKSEKSI

Kaksivuotiaan lapsen ja aikuisen välisessä keskustelussa on, huolimatta siitä, että aikuinen hoivakielellään yksinkertaistaa puhettaan ja valikoi käsiteltäviä topiikkeja kumppaninsa mukaan, melko

runsaasti kommunikaatio-ongelmia. Syinä kommunikaatio-ongelmien taajuuteen ovat aikuisen kannalta katsottuna pääosin lapsen foneettiset ja fonologiset puutteet. Näissä ongelmatilanteissa aikuinen ei pysty tulkitsemaan lapsen tuotoksen perusteella täsmällisesti, mitä lapsi yrittää sanoa, vaikka käyttääkin monipuolisesti kontekstia tulkinnan apuna. Toisinaan lapsi ei taas selvästi muista, löydä tai tunne oikeaa sanaa tai sananmuotoa, mikä aiheuttaa ongelmia kommunikaatioon.

Lapsi puolestaan ei välttämättä aina ymmärrä aikuisen intentioita eikä varmasti myöskään kaikkia yksittäisiä sanoja tai proposiatioita. Toisinaan lapsen reagoiva kommunikaatio epäonnistuu myös siksi, ettei lapsi jostakin syystä välitä antaa palautetta aikuisen (mielenkiinnottomaan?) aloitteeseen. Syynä voi olla myös se, ettei aikuinen ole kiinnittänyt lapsen huomiota riittävästi johonkin kohteeseen. Lapsen ei sen sijaan tarvitse huolehtia tällaisissa videointitilanteissa aikuisen huomiosta, koska aikuinen on yleensä valppaana ja yrittää seurata lapsen puheosuuksia. Ongelmiin reagoimattomuus liittyyneen hänellä taipumukseen kontrolloida korjausjaksojen määrää ja luonnetta.

Aineistossani on tavallista, että syntyneet kommunikaatio-ongelmat hoidetaan. Toisinaan ongelma kuitenkin sivuutetaan tai sitä ei tunnisteta. Käytetyt strategiat ovat seuraavat:

Aikuinen

sivuuttaa
toistaa/modif. lapsen lausuman
tai oman
kysyy
tarjoaa vastauksen
kuittaa ja tarjoaa vastauksen.

Lapsi

sivuuttaa
toistaa oman lausumansa
kysyy
yrittää ja luopuu

Aineistossani suurin ero aikuisen ja lapsen välillä on siinä, että aikuinen pyrkii arvaamaan ja tarjoamaan vastauksia lapsen puolesta. Lapsi ei menettele näin. Siihen, kuinka pyrkimyksellisiä kaksivuotiaan korjaukset ovat, on sen sijaan vaikea ottaa kantaa. Aineisto osoittaa ainakin sen, että lapsi tarkkailee palautetta ja pyrkii myös selvittämään syntyneitä kommunikaatio-ongelmia.

Niiden tilanteiden lisäksi, jotka jompikumpi tai kumpikin osallistuja kokee ongelmalliseksi, on keskustelussa myös sekvenssejä, joiden ongelmallisuuden huomaa vain tutkija. Tutkijakaan ei luonnollisesti havaitse kaikkia kommunikaatio-ongelmia videomateriaalin pohjalta: keskustelunanalyysin metodillahan ei mennä äänessäolijan pään sisään.

Seuraavaksi olisi mielenkiintoista tutkia aikuisen ja lapsen eroja tarkemmin mm. tarkastelemalla korjauksen asemaa suhteessa ongelmavuoroon. Samoin olisi kiinnostavaa selvittää, miten pitemmät korjaussekvenssit rakentuvat ja mitä eroja niissä esiintyy lapsen ja aikuisen välillä. Kattavamman aineiston pohjalta voisi tarkastella myös siitä, miten lapsen kognitiivinen kehitys vaikuttaa kykyyn arvata tai tunnistaa aikuisen puheenvuoron ongelmakohtia.

LÄHTEET

- Grice, H. P. 1975. Logic and conversation. Teoksessa P. Cole & J. L. Morgan (toim.) *Syntax and semantics*. Volume 3: Speech acts. San Diego: Academic Press, 41–58.
- Hakulinen, A. 1997: Johdanto. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 13–17.
- Ochs, E. 1991. Misunderstanding children. Teoksessa N. Coupland, H. Giles & J. M. Wiemann (toim.) *"Miscommunication" and problematic talk*. Newbury Park: Sage, 44–60.
- Ringle, M. H. & B. C. Bruce 1982. Conversation failure. Teoksessa W. G. Lehnert & M. H. Ringle (toim.) *Strategies for natural language processing*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 203–221.
- Sacks, H., E. A. Schegloff & G. Jefferson 1974. A simplest systematic for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50, 696–735.
- Schegloff, E. A. 1987. Some sources of misunderstanding in talk-in-interaction. *Linguistics* 25, 201–218.
- Seppänen, E.-L. 1997: Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 18–31.
- Sorjonen, M.-L. 1997. Korjausjäsenitys. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 111–137.
- Tannen, D. 1992. *That's not what I meant. How conversational style make or breaks your relations with others*. London: Virago.
- Taylor, T. J. 1992. *Mutual misunderstanding. Scepticism and the theorizing of language and interpretation*. London: Routledge.
- Weigand, E. 1999. Misunderstanding: The standard case. *Journal of Pragmatics* 31, 763–785.